

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาแนวทางการกำจัดลูกน้ำยุงลายด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นสถานีนามัยหนองขาว ตำบลหนองขาว อำเภอลาดบัวหลวง จังหวัดนครสวรรค์ จะกล่าวโดยสรุปถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ ดังนี้

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้กำจัดลูกน้ำยุงลายของสถานีนามัยหนองขาว อำเภอลาดบัวหลวง จังหวัดนครสวรรค์
2. เพื่อศึกษาปัญหาการกำจัดลูกน้ำยุงลายด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานีนามัยหนองขาว อำเภอลาดบัวหลวง จังหวัดนครสวรรค์
3. เพื่อกำหนดแนวทางการกำจัดลูกน้ำยุงลายด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานีนามัยหนองขาว อำเภอลาดบัวหลวง จังหวัดนครสวรรค์

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 2 ช่วง ตามขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

ช่วงที่ 1. ศึกษาสภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นและปัญหาการกำจัดลูกน้ำยุงลายด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานีนามัยหนองขาว อำเภอลาดบัวหลวง จังหวัดนครสวรรค์

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ ประชาชนผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบของสถานีนามัยหนองขาว ไม่น้อยกว่า 6 เดือน มีอายุ 12 ปีขึ้นไป สามารถอ่านข้อความและตอบคำถามได้ โดยกำหนดให้ 1 ครอบครัว นับเป็น 1 หน่วยประชากร จำนวน 1,231 คน

กลุ่มตัวอย่างได้จากประชากรครัวเรือนละ 1 คน จำนวน 297 คน ขนาดของกลุ่มตัวอย่างกำหนดโดยเปิดตารางกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง ของเกรซีและมอร์แกน (Krejcie and Morgan อ้างถึงใน Isaac and Michal.1982:193) กลุ่มตัวอย่างครัวเรือนเลือกด้วยวิธีการสุ่มอย่างเป็น

ระบบ และประชาชนกลุ่มตัวอย่าง สุ่มเลือกจากครัวเรือนกลุ่มตัวอย่างที่สุ่มได้นั้น ด้วยวิธีการสุ่มแบบบังเอิญ ผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษามาไม่น้อยกว่า 6 เดือน มีอายุตั้งแต่ 12 ปีขึ้นไป และสามารถอ่านข้อความและตอบคำถามได้ ถ้าไม่สามารถสอบถามประชาชนในบ้านที่สุ่มตัวอย่างได้เมื่อเข้าสำรวจ ให้ใช้ประชาชนหลังคาเรือนที่อยู่ใกล้บ้านที่สุ่มตัวอย่างได้มากที่สุดตามลำดับเป็นตัวแทน โดยไม่สำรวจซ้ำครัวเรือน

ช่วงที่ 2. กำหนดแนวทางการกำจัดลูกน้ำยุงลายด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น

ศึกษาจากประชากรที่ใช้ในการวิจัยทั้งหมด ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการป้องกันควบคุมโรคใช้เลือดออก มีคุณสมบัติ คือ จบการศึกษามัธยมศึกษาปริญาตรีด้านสาธารณสุข หรือ กัญวิทย์ หรือ มีประสบการณ์การทำงานด้านการควบคุมโรคใช้เลือดออกมาน้อยกว่า 5 ปี จำนวน 7 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบ่งเป็น 3 ส่วน ตามช่วงการศึกษา ดังนี้

ช่วงที่ 1 ศึกษาสภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นและปัญหาการดำเนินงานกำจัดลูกน้ำยุงลายด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานอนามัยหนองขาว ผู้วิจัยจะดำเนินการโดยใช้เครื่องมือ ได้แก่ แบบสอบถาม มีข้อความแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะแบบสอบถามส่วนนี้เป็นแบบเลือกคำตอบตามข้อมูลความจริง รวมจำนวน 9 ข้อคำถาม

ส่วนที่ 2. ข้อมูลสภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชาวบ้านที่ใช้กำจัดลูกน้ำยุงลาย ลักษณะแบบสอบถามนี้ เป็นแบบประมาณค่า เลือกคำตอบ ตามระดับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกำจัดลูกน้ำยุงลาย จำนวน 15 ข้อคำถาม

ส่วนที่ 3. ข้อมูลปัญหาการกำจัดลูกน้ำยุงลายด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น 3 ด้าน ได้แก่

3.1 ข้อมูลด้านความรู้เกี่ยวกับวงจรชีวิตยุงลายและวิธีการกำจัดลูกน้ำยุงลาย แบบสอบถามเป็นแบบเลือกคำตอบ ถูก ผิด ความรู้ของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 15 ข้อ

3.2 ข้อมูลด้านทัศนคติต่อการกำจัดลูกน้ำยุงลาย ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบประมาณค่า ใช้วิธีเลือกตอบข้อความความเห็น ข้อคำตอบจัดระดับจากมากไปหาน้อย 4 ระดับ คือ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง รวมข้อคำถามทั้งหมด 15 ข้อ

3.3 ข้อมูลด้านพฤติกรรมกำจัดลูกน้ำยุงลายและควบคุมแหล่งเพาะพันธุ์ลูกน้ำยุงลายของประชาชน ลักษณะแบบสอบถามส่วนนี้เป็นแบบเลือกตอบ ตามข้อมูลวิธีกำจัดลูกน้ำยุงลายของผู้ตอบแบบสอบถาม และความถี่การปฏิบัติ 4 ระดับ ข้อคำถามจำนวน 15 ข้อ

ช่วงที่ 2 กำหนดแนวทางการกำจัดลูกน้ำยุงลายด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานีนามัยหนองขาว ผู้วิจัยจะดำเนินการ โดยใช้เครื่องมือ แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็น 2 ช่วง ตามขั้นตอน ดังนี้

ช่วงที่ 1 ศึกษาสภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นและปัญหาการกำจัดลูกน้ำยุงลายด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานีนามัยหนองขาว

ผู้วิจัยและคณะ ได้ออกปฏิบัติงานภาคสนามจากประชากรกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ ได้แก่ ข้อมูลทั่วไป ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นการกำจัดลูกน้ำยุงลาย ความรู้เรื่องวงจรชีวิตยุงลาย ทักษะและพฤติกรรมในการกำจัดลูกน้ำยุงลาย ด้วยการส่งแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่างตอบ เก็บรวบรวมและตรวจสอบความครบถ้วน

ช่วงที่ 2 กำหนดแนวทางการกำจัดลูกน้ำยุงลายด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น

คณะทีมผู้ร่วมวิจัยได้ จัดบันทึกข้อแนะนำ ของผู้เชี่ยวชาญจากการประชุมสนทนากลุ่ม นำมาสังเคราะห์ปรับปรุง ได้แนวทางการกำจัดลูกน้ำยุงลายด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานีนามัยหนองขาว

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

1. การวิเคราะห์คุณภาพของแบบสอบถาม

1.1 ด้านความรู้ เป็นข้อคำตอบ แบบเลือกตอบ ใช้สูตร KR-20 ของครูดเคอร์-ริชาร์ดสัน (ศิริวิทย์ กุลโรจนภัทร.2541:94)

1.2 ด้านเจตคติและพฤติกรรมที่เป็นมาตรวัดระดับ หาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ตามวิธีการของ ครอนบาค (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์.2543:199)

2. การวิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากกลุ่มตัวอย่าง วิเคราะห์ตามระเบียบวิธีทางสถิติ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป วิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา คำนวณหาค่าสถิติ คือ

2.1 ค่าร้อยละ (%)

2.2 ค่ามัชฌิมเลขคณิต ($\bar{X}$)

2.3 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)

สรุปผล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวม วิเคราะห์ข้อมูล และแปลผล ได้สรุปผลการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1 ผลการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ในการกำจัดลูกน้ำยุงลาย ปัญหาด้านความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมในการกำจัดลูกน้ำยุงลายด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานีนามขหนองยาว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ สรุปได้ว่า

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการกำจัดลูกน้ำยุงลายของสถานีนามขหนองยาว พบว่า พื้นที่ของสถานีนามขหนองยาว เป็นชุมชนชนบท มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลายสามารถ นำมาใช้กำจัดลูกน้ำยุงลายได้ เช่น การปิดฝา การคลุมปากโอ่งด้วยผ้ามุ้ง การใช้ปลากินลูกน้ำซึ่งมี ทั้งปลาในธรรมชาติช่วงหน้าฝน จากบ่อเลี้ยงปลาในทุ่งนาใกล้ๆบ้าน และมีบ่อเลี้ยงปลาหางนกยูง สามารถนำมาใช้กำจัดลูกน้ำยุงลายได้

2. ปัญหาด้านความรู้พบว่าประชาชนมีปัญหาคำความรู้เรื่องวงจรชีวิตลูกน้ำยุงลาย โดยรวมระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบปัญหาระดับมาก ในเรื่องความรู้สำคัญที่จะนำไปสู่ ความสำเร็จแห่งการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกำจัดลูกน้ำยุงลาย ได้แก่เรื่องการวางไข่ของยุงลายติดขอบ ภาชนะเหนือระดับน้ำ เรื่องสภาพน้ำที่ยุงลายชอบวางไข่ และเรื่องเกี่ยวกับยุงลายวางไข่ได้ทั้งใน น้ำนิ่งและน้ำไหล ส่วนปัญหาคำรู้เรื่องวิธีการกำจัดลูกน้ำโดยรวมเป็นระดับน้อยเช่นกัน เมื่อ พิจารณาเป็นรายข้อ พบว่ามีปัญหาระดับมากที่สุดเรื่องวิธีการใช้ทรายกำจัดลูกน้ำส่วนความรู้เรื่อง วิธีการใช้ตะไคร้

3. ปัญหาด้านทัศนคติที่เอื้อต่อการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกำจัดลูกน้ำยุงลายโดยรวม เป็นปัญหาระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า เรื่องทัศนคติต่อการใช้ทรายอาบเท้าเป็นวิธีดี ที่สุด และการฝังการพ่นยาฆ่ายุง เป็นปัญหาระดับมาก และเรื่องทัศนคติต่อการมีลูกน้ำในบ้านเป็น เรื่องธรรมดาเป็นปัญหาระดับมากและความรู้เรื่องการใช้ปลากินลูกน้ำเป็นปัญหาระดับน้อย

4. ปัญหาด้านพฤติกรรมในการควบคุมแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายโดยรวมเป็นปัญหา ระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าเรื่องการจัดลูกน้ำยุงลายในภาชนะคุ่มน้ำคิมเป็น ปัญหาระดับมาก ในส่วนเรื่องการจัดลูกน้ำยุงลายในภาชนะคุ่ม/ถังเก็บน้ำในห้องน้ำ และการใช้ แบบบันทึกผลการสำรวจลูกน้ำและการเคยมีส่วนร่วมกำจัดลูกน้ำยุงลายเป็นปัญหาระดับน้อย

จะเห็นได้ว่าสถานีนามขหนองยาว มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย สามารถนำมาใช้ในการดำเนินงานกำจัดลูกน้ำยุงลายได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่มีการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์น้อย ปัญหาส่วนใหญ่ เป็นเพราะประชาชนยังขาดความรู้ที่แท้จริงด้านวงจรชีวิตยุงลาย ที่เป็นหัวใจ แห่งหลักวิชาการที่จะนำไปสู่การวิเคราะห์และสังเคราะห์ สร้างให้เกิดทัศนคติและพฤติกรรมที่เอื้อ

ต่อการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการกำจัดลูกน้ำยุงลาย ให้เกิดผลแห่งความสำเร็จ จึงทำให้พื้นที่แห่งนี้ไม่สามารถกำจัดลูกน้ำยุงลายได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดโรคซ้ำซากเกือบทุกปี และต้องเสียงบประมาณในการซื้อสารเคมีฆ่าลูกน้ำโดยไม่จำเป็น

ช่วงที่ 2 ผลการสร้างแนวทางการกำจัดลูกน้ำยุงลายด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานีอนามัยหนองขาว ตำบลหนองขาว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

จากปัญหาที่ได้จากการศึกษาช่วงที่ 1 ผู้วิจัยได้นำหลักยุทธศาสตร์การพัฒนา หลักการพัฒนาพฤติกรรมและหลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ประยุกต์สร้างเป็นร่างแนวทางการกำจัดลูกน้ำยุงลายด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นสถานีอนามัยหนองขาว แล้วให้ผู้เชี่ยวชาญการควบคุมโรคใช้เลืออกพิจารณาให้ข้อเสนอแนะ สืบเคราะห์ความคิดเห็นจากการสนทนากลุ่ม สรุปผลการวิจัยได้แนวทางการกำจัดลูกน้ำยุงลายด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นสถานีอนามัยหนองขาวเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1. สร้างเครือข่ายผู้นำ ร่วมวางแผนการดำเนินงานกำจัดลูกน้ำยุงลายด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นระดับชุมชนของสถานีอนามัยหนองขาว

ขั้นตอนที่ 2. จัดประชุมพัฒนาศักยภาพแกนนำและชุมชนโดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ชี้แจงประชาชนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการกำจัดลูกน้ำยุงลาย สร้างเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เสริมองค์ความรู้ทางด้านวงจรชีวิตให้รู้แจ้งเห็นจริง ฝึกทักษะปฏิบัติสำรวจลูกน้ำในภาคสนาม สนับสนุนให้ชุมชนมีความพร้อมของอุปกรณ์เครื่องมือ ไฟฉาย แบบสำรวจ และ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้กำจัดลูกน้ำยุงลาย ที่หาได้ในชุมชน วิเคราะห์ประสิทธิภาพวิธีการกำจัดลูกน้ำยุงลาย เปรียบเทียบระหว่างวิธีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิธีการใช้สารเคมี ปรับเจตคติและพฤติกรรมในการกำจัดลูกน้ำยุงลาย ด้วยการชี้ให้เห็นถึงหลักวิชาการที่สำคัญ เช่นหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันได้แก่ ความมีเหตุผล ความพอเพียง และความมีภูมิคุ้มกัน สร้างพลังด้วยการชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของแต่ละคน ที่มีผลต่อความสำเร็จ ของการดำเนินงาน ว่าทุกคนสามารถทำให้ลูกน้ำยุงลายหมดไปจากบ้านของตนเองได้ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยไม่ต้องใช้สารเคมี เพื่อสร้างศรัทธาเกิดพลังขับเคลื่อนการพัฒนา และการนำไปใช้ในการกำจัดลูกน้ำยุงลาย

ขั้นตอนที่ 3. การเผยแพร่ข่าวสาร และประชาสัมพันธ์ และการสร้างแรงจูงใจด้วยการจัดหารางวัล และให้คำชมเชยต่อสาธารณชน มอบให้แก่เจ้าของบ้านบ้าน กลุ่มบ้าน ที่ประสบผลสำเร็จในการกำจัดลูกน้ำยุงลาย และสุดท้ายประกาศเป็นหมู่บ้านปลอดลูกน้ำยุงลายได้ในที่สุด

ขั้นตอนที่ 4. การประเมินผล ให้มีคณะกรรมการควบคุมโรคใช้เลืออกออกประจำหมู่บ้านสำรวจประเมินผล สรุปผลเสนอในวาระการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน แล้วให้ที่ประชุมร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา กำหนดวิธีการแก้ไข แล้วให้กลับไปดำเนินการช่วยกันแก้ไขปัญหานั้นเป็นราย

กลุ่มบ้านตามพื้นที่ ที่ อสม.แต่ละคนรับผิดชอบ แล้วกลับมานำเสนอผลในวาระการประชุมเดือนต่อไป อันเป็นหลักการสร้างเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

อภิปรายผล

ช่วงที่1 การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ในการกำจัดลูกน้ำยุงลาย ปัญหาด้านความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมในการกำจัดลูกน้ำยุงลายด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานีนามัยหนองขาว ตำบลหนองขาว อำเภอลาดบัว จังหวัดนครสวรรค์ สรุปได้ว่า

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการกำจัดลูกน้ำยุงลายของสถานีนามัยที่มีหลากหลายวิธี สามารถนำมาใช้กำจัดลูกน้ำยุงลายได้ ซึ่งเมื่อวิเคราะห์จากหลักวิชาการแล้วจะเห็นว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มี ไม่ว่าจะเป็นการปิดฝา การคลุมปากโอ่งด้วยตาข่ายเขียว การใช้ปลากินลูกน้ำ เหล่านี้ล้วนแต่มีประสิทธิภาพสูงกว่า การใช้สารเคมี ทั้งด้านความประหยัด การจัดหาเข้ามาใช้ มีความถาวรอยู่ได้เป็นเวลานาน วิธีการใช้ก็ทำได้ง่ายไม่มีข้อจำกัด ปลอดภัย ไม่ทำลายธรรมชาติ และมีประสิทธิผลสูงกว่าเมื่อเทียบกับการใช้สารเคมีทรายอาเบท ที่มีข้อจำกัด ราคาแพง หาแหล่งซื้อยาก อายุการใช้งานอยู่ได้เพียง 3 เดือนก็เสื่อมสภาพหมดฤทธิ์ วิธีใช้ต้องใส่ในอัตราส่วนที่กำหนด ถ้าไม่ถูกวิธีมีอันตราย มีผลต่อการทำลายจุลินทรีย์ในธรรมชาติได้ ประสิทธิภาพน้อยกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะไม่สามารถฆ่าลูกน้ำยุงลายในระยะที่เป็นตัวมอดได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Roberto Barrera และคณะ (2004) ที่กล่าวว่า การขัดล้างภาชนะที่เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย จะทำให้อาหารของลูกน้ำยุงลายหมดไปด้วยซึ่งอาจจะเป็นแนวทางกำจัดลูกน้ำยุงลายในอนาคตได้ แต่กลับไม่เป็นที่นิยมนำมาใช้

2. ประชาชนมีปัญหาด้านความรู้เกี่ยวกับวงจรชีวิตยุงลายและการควบคุมแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย ส่วนใหญ่เป็นเรื่องความรู้เรื่องเกี่ยวกับการวางไข่ เรื่องสภาพน้ำที่ยุงลายชอบวางไข่ และความรู้เรื่องเกี่ยวกับยุงลายวางไข่ได้ทั้งในน้ำนิ่งและน้ำไหล ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของศิริพร ขงชัยตระกูล (2547:31-39) ได้ศึกษาความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับโรคไข้เลือดออกพบว่า ปัญหาที่พบคือประชาชนไม่เข้าใจชีวิตของยุงลาย ยังกล่าวไว้อีกว่า ประชาชนส่วนใหญ่รู้ว่าถ้าไม่ใช้ทรายกำจัดลูกน้ำสามารถไล่ปลาแทนได้ และสอดคล้องกับผลการวิจัยของนักวิจัยอีกหลายท่าน ได้แก่ จุริย์ อุสาหะ และคณะ (2544), นพรัตน์ มงคลางกูร (2547), สังคม สุภรัตนกุล และคณะ (2547), ศิริพร ขงชัยตระกูล (2547), สุพัฒน์ ปัญจมทุม, และสกุลลักษณ์ พากอง และมานพ ทองตัน (2547) ที่มีข้อค้นพบตรงกันว่าความรู้เรื่องโรคไข้เลือดออกของประชากรที่ศึกษาโดยรวมอยู่ระดับน้อย ถึงปานกลาง แต่ทั้งนี้ข้อกระทงคำถามของการศึกษาส่วนใหญ่มิได้ตั้งข้อกระทงคำถาม เรื่องการวางไข่ของยุงลายเป๊ะติดขอบภาชนะเหนือระดับน้ำ ที่พบมีผลการวิจัยของ กุศล ทิมสุวรรณ (2548) ที่มีประเด็นข้อกระทงคำถามเชิงลึก ถึงเรื่องการวางไข่เป๊ะติดขอบ

ภาษา และได้พบว่า ประชาชนหมู่ 9 ต.ช่องแค อ.ตาคี จ.นครสวรรค์. มีความรู้เรื่องวงจรชีวิต ยุงลายเพียง ร้อยละ 17.9 ซึ่งเป็นระดับปัญหาที่ต่ำกว่าผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยคิดว่าองค์ความรู้เรื่อง วงจรชีวิตยุงลายโดยเฉพาะการวางไข่ของยุงลายนี้เป็นที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะนำไปเป็นข้อมูลในการ วิเคราะห์และสังเคราะห์ วางแผนการดำเนินงานกำจัดลูกน้ำยุงลายให้เกิดผลสัมฤทธิ์ได้อย่างมี ประสิทธิภาพ

3. ประชาชนมีปัญหาด้านทัศนคติต่อการควบคุมแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายภาพอยู่ใน ระดับน้อย ส่วนใหญ่ มีปัญหาด้านทัศนคติต่อการใช้ทรายอาเบทกำจัดลูกน้ำและการพ่นยาฆ่ายุงลาย ว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุด โดยเฉพาะการมีลูกน้ำในบ้านเป็นเรื่องธรรมดา ซึ่งเป็นทัศนคติที่ยังไม่ถูกต้องต่อ การควบคุมแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย สอดคล้องกับผลการวิจัยของ กุศล ทิมสุวรรณ (2548) ที่ พบว่า ประชาชนหมู่ 9 ต.ช่องแค อ.ตาคี จ.นครสวรรค์. มีทัศนคติที่ถูกต้องต่อการควบคุมแหล่ง เพาะพันธุ์ยุงลายในระดับสูง ร้อยละ 21.4 สังคม สุภรัตนกุล และคณะ (2547) ที่พบว่า ประชาชนมีทัศนคติที่ดีต่อการกำจัดลูกน้ำยุงลาย และธนวัน แสงพิสุทธ์ และคณะ (2549) ที่พบว่า มีทัศนคติที่เอื้อต่อการใช้วิธีทางชีวภาพในการกำจัดลูกน้ำยุงลายครัวเรือน คือการใช้ปลากินลูกน้ำ ในภาษา เป็นทางออกที่ดีกว่าการใช้ทรายอาเบทอันมีผลไม่ดีต่อสุขภาพ แต่บางคนยังให้ ความสำคัญต่อการพ่นยาฆ่ายุง ผู้วิจัยก็มีความเห็นสอดคล้องกับผลการวิจัยของทุกท่านที่กล่าว ว่า ประชาชนมีทัศนคติที่ดีต่อการกำจัดลูกน้ำยุงลาย แต่อาจเป็นเพราะขาดการส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นกำจัดลูกน้ำยุงลายในชุมชน โดยเฉพาะในปัจจุบันที่นิยมใช้เทคโนโลยีใหม่ ได้แก่การใช้ สารเคมี เพิ่มมากขึ้นอย่างน่าเป็นห่วง สร้างพฤติกรรมที่ผิดๆ ให้แก่ชาวบ้าน จนหลงลืมการใช้ภูมิ ปัญญาท้องถิ่นที่ดีของชุมชนเอง และมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติ สิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย โดยไม่จำเป็น

4. ประชาชนมีปัญหาด้านพฤติกรรมในการควบคุมแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย ใน ภาษาต่างๆ อยู่ระดับน้อย ส่วนใหญ่เป็นด้านพฤติกรรมกำจัดลูกน้ำยุงลายในภาษาชนุ่มน้ำคึม และ ในภาษาชนุ่ม/ถึงเก็บน้ำในหิ้งน้ำ และยังมีปัญหาด้านพฤติกรรมในการใช้แบบบันที่ผลการ สสำรวจลูกน้ำ, เคยสำรวจลูกน้ำที่บ้านและการใช้ไฟฉายในการส่องสำรวจลูกน้ำกำจัดลูกน้ำยุงลายใน ภาษา สอดคล้องกับการศึกษาของ ศิริพร ขงชัยตระกูล (2547 : 31-39) ได้ศึกษาการปฏิบัติเกี่ยวกับ โรคไข้เลือดออกพบว่า ส่วนใหญ่มีการใช้วิธีปิดฝาภาษาป้องกันไม่ให้ยุงไข่ และ ปล่อยปลาไว้ กินลูกน้ำเช่นกัน แต่การดำเนินงานที่กล่าวข้างทำไม่ได้ไม่ครอบคลุมภาษาชนุ่มแหล่งเพาะพันธุ์ของยุงลาย เพราะอาจเนื่องจากพฤติกรรมที่ไม่เอื้อ กล่าวคือการกำจัดลูกน้ำทำได้ไม่ครอบคลุมจำนวนหลังคา เรือนและแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายที่มี ตรงกับผลการศึกษาของศิริพร ขงชัยตระกูล (2547 : 31-39) พบ มีว่าประชาชนมีพฤติกรรมในการจัดลูกน้ำยุงลายอยู่ในระดับปานกลาง 66.7% การกำจัดลูกน้ำโดย

วิธีใส่ทรายหรือคว่ำ 91.8% ปิดฝาภาชนะป้องกันไม่ให้ยุงไข่ 91.3% ปล่อยปลาไว้กินลูกน้ำที่บ้าน 81.0% ขาดการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำมาใช้ในการกำจัดควบคุมลูกน้ำยุงลาย ซึ่งสถานีนอนามัยหนองขามมีด้วยกันหลากหลายหลายอย่าง ทั้งปิดฝา คลุมปากโอ่งด้วยผ้ามุ้ง ปล่อยปลา เปลี่ยนถ่ายน้ำ ใช้น้ำกรวด เป็นต้น แหล่งปลาหางนกยูงในชุมชนอาจกระจายมีใช้ไม่ทั่วถึง แต่ก็มีปลาธรรมชาติที่ชาวบ้านนิยมนำมาใช้ได้แก่ ปลาหมอ ที่มีอยู่ในคลองและบ่อปลาในหมู่บ้านสามารถหาและนำมาใช้ได้ สอดคล้องกับ ผลการวิจัย ของนักวิจัยอีกหลายท่าน ได้แก่ จุริย์ อุดาหะ และคณะ (2544) ที่พบว่าประชาชนมีพฤติกรรมในการกำจัดลูกน้ำโดยวิธีทางกายภาพมากกว่าวิธีทางชีวภาพและสารเคมี คือ การปิดฝาคุ่มน้ำดื่มตลอดเวลาร้อยละ 78.1 เปลี่ยนถ่ายน้ำในที่เก็บน้ำในห้องน้ำทุก 7 วัน ร้อยละ 60.3 และการเปลี่ยนถ่ายน้ำในคุ่มน้ำใช้ร้อยละ 61.1 สอดคล้องกับ นพรัตน์ มงคลางกูร (2547) ที่พบว่าครูและนักเรียนมีพฤติกรรมการกำจัดลูกน้ำยุงลายในโรงเรียน โดยใช้ทรายที่มีฟอส 91.5% ใช้ปลากินลูกน้ำ 78.8% สังคม สุภรัตนกุล และคณะ (2547) ที่พบว่าพฤติกรรมของประชาชน เมื่อสำรวจพบลูกน้ำในโอ่งน้ำดื่มมักจะไม่งำจัด คิดว่าเป็นเรื่องธรรมดา และ กุศล ทิมสุวรรณ (2548) ที่พบว่า ประชาชนหมู่ 9 ต.ช่องแค อ.ตาคี จ.นครสวรรค์. มีพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องต่อการกำจัดลูกน้ำยุงลาย ในภาชนะเก็บน้ำในห้องน้ำและคุ่มน้ำใช้ ร้อยละ 39.3 และ 31.1 ตามลำดับ และ ณัฐวุฒิ แก้วพิบูลย์ และคณะ (2548) ที่พบว่า ประชาชนบ้านกลางมีปัญหาพฤติกรรมกำจัดลูกน้ำยุงลาย และพบลูกน้ำ ในภาชนะโอ่งและภาชนะเก็บน้ำใช้ที่ไม่มีฝาปิดมิดชิด และมีผลงานวิจัยที่พบปัญหามีลูกน้ำยุงลายในภาชนะต่างๆมาก ได้แก่ ธนวัน แสงพิสุทธ์ และคณะ (2549) ที่พบว่า ปัญหาภาชนะที่พบลูกน้ำส่วนใหญ่ คือ ภาชนะเก็บน้ำสำหรับอาบ เก็บน้ำสำหรับรดส้วม และภาชนะเก็บน้ำใช้ สุพัฒน์ ปัญจมทุม, สกมลลักษณ์ พาทอง และมานพ ทองตัน (2547) ที่ได้พบว่าประชาชนอำเภอหนองแค มีการกำจัดลูกน้ำยุงลายอยู่ในระดับควรปรับปรุง ร้อยละ 18.8 ผลวิจัยที่กล่าวแสดงถึงผลของพฤติกรรมที่ไม่เอื้อต่อการกำจัดลูกน้ำยุงลาย และผลการวิจัยของ ธนวัน แสงพิสุทธ์ และคณะ (2549) ที่ได้พบว่า ครวเรือนมีการบันทึกกิจกรรมการป้องกันกำจัดลูกน้ำยุงลายตามแบบฟอร์มในสัดส่วนต่ำ

จะเห็นได้ว่าการศึกษครั้งนี้พบปัญหาความรู้เรื่องวงจรชีวิตชีวิตยุงลาย แตกต่างจากการศึกษาวิจัยส่วนใหญ่จะเน้นเรื่ององค์ความรู้โรคไขเลือดออก เพื่อสร้างความตระหนักให้เกิดการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมกำจัดลูกน้ำยุงลาย ส่วนการศึกษานี้มุ่งที่องค์ความรู้เรื่องวงจรชีวิตระยะตั้งแต่เริ่มเป็นไข่ ก็เพื่อให้เกิดการรู้แจ้งเห็นจริงและเกิดศรัทธาในองค์ความรู้ที่ได้รับ และสามารถนำไปประยุกต์ปฏิบัติได้ กล่าวคือ ประชาชนส่วนใหญ่อาจมิได้รับความรู้แก่นแท้ คือ วงจรชีวิตยุงลาย โดยเฉพาะเรื่องชีวิตวัยขบของยุงลาย ในการเลือกที่วางไข่ และวางไข่ที่ละฟองติดข้างขอบภาชนะเหนือน้ำ จึงทำให้การดำเนินงานยังขาดคุณภาพไม่ครอบคลุมภาชนะที่เป็นแหล่งเพาะพันธุ์

ยุงลาย และขาดการวิเคราะห์เปรียบเทียบประสิทธิภาพระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการใช้สารเคมี เป็นต้น

ช่วงที่ 2. การสร้างแนวทางแนวทางการกำจัดลูกน้ำยุงลายด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานีนามัยหนองขาว

แนวทางการกำจัดลูกน้ำยุงลายด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานีนามัยหนองขาวนี้ มุ่งแก้ไขปัญหที่พบ ด้านความรู้ เจตคติและพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้อง ด้วยการสร้างชุมชนเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ โดยเฉพาะรู้ให้จริง กัดฟังกตนเองด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ สอดคล้องกับปัจจัยแห่งความสำเร็จ ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้แก่ หลักการเรียนรู้และหลักคุณธรรม แนวทางนี้เริ่มจากการสร้างและพัฒนาเครือข่ายแกนนำ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Fileman (2003) ที่กล่าวไว้ว่า การพัฒนาการบริหารจัดการของระบบสุขภาพ เริ่มจากการพัฒนาผู้บริหาร โดยการให้ความรู้ระดับสูงแก่ผู้นำและนักลงทุน การพัฒนาทรัพยากรบุคคล (ผู้นำ) เป็นสิ่งที่จำเป็นและส่งผลต่อประสิทธิผลของการบริหารจัดการการลงทุน และ ปริญญา ผกานนท์ (2543) ที่พบว่า แกนนำชุมชนที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจวางแผนดำเนินการในหมู่บ้าน ทำให้ พฤติกรรมการควบคุมลูกน้ำยุงลายในกลุ่มทดลองดีขึ้น และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ นักวิจัยอีกหลายท่าน ได้แก่ Arun K Raju (2003), ฉัฐพร มีสุข (2544) และปริญญา ผกานนท์ (2543) ที่กล่าวไว้คล้ายกัน ก็ือการกำจัดลูกน้ำยุงลายให้สำเร็จได้ ต้องมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน และประชาชนต้องมีความรู้ด้านวงจรชีวิต และมีทักษะในการควบคุมแหล่งเพาะพันธุ์เช่นกัน

อนึ่งการควบคุมแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายถึงเก็บน้ำในหิ้งน้ำ/หิ้งส้วม ซึ่งเป็นปัญหาที่พบในชุมชนบ้านหนองขาว สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Rafael Maciel-de- Freitas และคณะ (2004) ที่กล่าวว่าแม้แหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายส่วนใหญ่เป็นภาชนะเก็บน้ำและกระป๋องโลหะพบได้มากทั้งช่วงฤดูแล้งและฤดูฝนไม่แตกต่างกัน นอกจากนี้รายงานการศึกษาของ งามอาจ เจริญสุข ยังพบว่าโอ่งน้ำดื่มน้ำใช้และในหิ้งน้ำ/หิ้งส้วมเป็นภาชนะที่พบลูกน้ำยุงลายมากที่สุด จะต้องเน้นให้ประชาชนมีพฤติกรรมที่ถูกต้องในการควบคุมแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายใน โอ่งน้ำและ ในหิ้งน้ำ/หิ้งส้วมให้มากขึ้น นอกจากนี้ การศึกษาของ วิภา ลิ้มคำสุข (2540) พบว่าวิธีควบคุมโรคไข้เลือดออกได้ดีต้องใช้วิธีในการควบคุมอย่างน้อย 2 วิธีขึ้นไป และแนวทางการดำเนินงานที่จัดให้มีแผนรณรงค์ในช่วงไม่เกิน 10 วันหลังฝนตกครั้งแรก ยังสอดคล้องกับ Lugo Edel C และคณะ (2003) ที่กล่าวไว้ว่าการดำเนินงานป้องกันโรคจึงต้องมีกิจกรรมเฝ้าระวังค้นหาและควบคุมลูกน้ำยุงลายตั้งแต่แรก จึงจะสามารถป้องกันการแพร่กระจายของโรคได้

ผู้วิจัยเห็นด้วยอย่างยิ่งว่าสถานื่อนามัยหนองขาว ควรเน้นให้มีวิธีการควบคุมแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายแบบผสมผสานตามภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีในชุมชน ได้แก่วิธีการปิดฝาภาชนะ การคลุมปากโอ่งด้วยผ้ามุ้ง การคว่ำ ทำลาย ภาชนะ/ขยะ และการใส่ปลากินลูกน้ำ ที่หาได้ง่ายมีในชุมชน มีทั้งปลาธรรมชาติ ได้แก่ปลา กระชี่ และปลาหมอ หรือปลาหางนกยูงที่มีเลี้ยงไว้ เป็นต้น แต่ละวิธีให้มีทางเลือกนำไปใช้ตามความเหมาะสม และความสามารถในการหามาใช้ของแต่ละครัวเรือน แต่ต้องดำเนินการให้ครอบคลุมแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายให้ครบถ้วนทุกแหล่ง

สรุปได้ว่าแนวทางการกำจัดลูกน้ำยุงลายด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นสถานื่อนามัยหนองขาว ซึ่งเริ่มด้วยการสร้างเครือข่ายแบบพหุภาคีในระดับแกนนำชุมชนร่วมคิดวางแผนขยายต่อในชุมชน มีการพัฒนาเครือข่ายให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบเป็นรายหลังคาเรือน โดยการพัฒนาความรู้ในหลักวิชาการที่เน้นความรู้เรื่องวงจรชีวิตของลูกน้ำยุงลาย ด้วยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มีการพัฒนาทักษะเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง และมีการส่งเสริมสนับสนุนเดิมส่วนขาดจากภาครัฐที่ต้องเข้าไปช่วยส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการสร้างแรงจูงใจที่เป็นสิ่งของและความภาคภูมิใจ การสื่อสารสร้างความเข้าใจเพื่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และประเมินผลทบทวนวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อร่วมวางแผนแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นนั้นเป็นระยะ สอดคล้องกับผลสรุปการวิจัยของฉัตรพร มีสุข (2544) ที่กล่าวว่า เมื่อชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ผู้แทนครัวเรือน กลุ่มทดลอง มีความรู้ การรับรู้โอกาสเสี่ยง การรับรู้ความรุนแรงของโรคไข้เลือดออก และการรับรู้ประโยชน์ของการควบคุมลูกน้ำยุงลายเกิดการพัฒนาพฤติกรรมควบคุมลูกน้ำยุงลายดีขึ้น ตรงกับการศึกษาของควาสุณี ฝาสันเทียะ (2547:70-71) ที่ได้กล่าวสรุปความเห็นในบทท้ายการดำเนินงานโรคไข้เลือดออก ปัจจุบัน-อนาคต ว่างานกำจัดลูกน้ำยุงลายมิใช่ยากเกินกว่าคนจะทำได้ เป็นงานที่คนมีโอกาสจะทำได้ แต่มิใช่ใคร ๆ ก็ทำได้ โอกาสในที่นี้หมายถึงโอกาสในการศึกษาหาความรู้ โอกาสในการลงมือปฏิบัติงาน โอกาสในการทดลองปฏิบัติ เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งผู้วิจัยก็มีความเห็นที่สอดคล้องกับผลการวิจัย เพราะแนวทางการกำจัดลูกน้ำยุงลายด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นสถานื่อนามัยหนองขาวที่ได้นี้ เพราะมีความชัดเจนในการแก้ไขปัญหาได้อย่างครอบคลุม สามารถนำไปใช้ดำเนินงานในพื้นที่ของสถานื่อนามัยหนองขาวให้ประสบผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังมีระบบการประเมินผลอันจะนำไปสู่การพัฒนาต่อยอดอย่างต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 แนวทางการกำจัดลูกน้ำยุงลายด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานีนามัยหนองขาวนี้ ยึดหลักการพัฒนาคอน สร้างเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ทำให้เกิดการพัฒนา ความรู้ ทัศนคติ และสร้างพฤติกรรมที่ดีต่อการกำจัดลูกน้ำยุงลายและดำเนินการด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มี ทำให้ลดต้นทุนการสื่อสารเคมี ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยทั่วไปจะมีลักษณะคล้ายๆกันเกือบทุกพื้นที่ แนวทางการศึกษานี้จึงจะนำไปประยุกต์ใช้ได้ในทุกพื้นที่เช่นกัน สามารถลดงบประมาณสื่อสารเคมีของประเทศได้อย่างมาก ส่วนสำคัญที่จะเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จครั้งนี้คงมิใช่เรื่องงบประมาณ แต่ขึ้นอยู่กับบุคลากรภาครัฐทั้ง ระดับผู้บริหาร ถึงระดับผู้ถ่ายทอดนโยบายสู่การปฏิบัติในพื้นที่ ของหน่วยงานเครือข่าย ทั้งสาธารณสุข และ องค์การปกครองท้องถิ่น ต้องมีศรัทธาต่อการที่ดำเนินงานนี้ ก่อนกล่าวคือตนเองต้องรู้ให้จริงก่อน จึงจะเกิดศรัทธาและมีพลังพอ สามารถไปจุดประกายขยายแนวคิดดังกล่าวนี้ไปสู่การปฏิบัติในชุมชนได้

1.2 การเตรียมความพร้อมของทีมเครือข่ายดำเนินงาน และการเตรียมชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญแห่งความสำเร็จที่ต้องให้ความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะถ้าการเตรียมชุมชนที่จะต้องเข้ามีส่วนร่วมไม่พร้อม การดำเนินงานเรื่องนี้จะไม่ประสบผลสำเร็จ และอีกส่วนหนึ่งที่สำคัญไม่น้อยกว่าความพร้อมที่กล่าวมา คือหลักสูตรกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ที่ใช้ในการพัฒนาศักยภาพชุมชน ไม่ควรใช้เวลามากเกินไป ไม่ควรเกิน 1 วัน เพราะชาวบ้านจะเกิดความเบื่อหน่าย และเหนื่อยล้า ไม่มีเวลาจะอยู่ร่วมประชุมได้หลายวันและ ถ้าจัดหลายวันอาจเปลี่ยนตัวผู้มาเข้าร่วมประชุม ทำให้ขาดความต่อเนื่องของกระบวนการ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

แนวทางการกำจัดลูกน้ำยุงลายด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานีนามัยหนองขาว ตำบลหนองขาว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ที่ได้นี้ เน้นที่การพัฒนาคน ในด้านองค์ความรู้ เรื่องวงจรชีวิตของยุงลายในระยะวางไข่ เพื่อนำความรู้ไปใช้เป็นหลักวิชาการในการร่วมวิเคราะห์ปัญหาการกำจัดลูกน้ำ สังเคราะห์เป็นแนวทางการดำเนินงาน โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงด้วยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยไม่ใช้สารเคมี หลักยุทธศาสตร์การพัฒนา การเข้าถึง เข้าใจ และพัฒนาด้วยกระบวนการสร้างความร่วมมือจากชุมชน เป็นแนวทางที่เหมาะสมเฉพาะกับปัญหาของแต่ละบริบทพื้นที่ จึงควรมีการขยายนำไปประยุกต์ใช้สร้างแนวทาง และทดลองใช้ในบริบทของพื้นที่ที่แตกต่างกันหรือในกลุ่มประชากร อื่น ๆ ต่อไป